

ՎԵՐՋԻՆ ԱՋԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳՐԳՈՒՆԵՐՈՒՆ

(Նաղ. ճախորդ քից եւ վերջ)

Մինչ կարգ մը փորձած թերթեր մեծաւան-
քոք ժամուն սէր մը կարողութեան յանկարծ հայոց
հանդէպ և մինչ ուրիշներ քար լուսթիւն մը կը նախ-
ընարեն պահել, անդին հանրածառն Վերջին թերթը
չորսուած հակահայ տոնը լուսթիւնը գրիչով անձի
մը՝ որուն նախաքարէ հանգամանքը շնորդ գրեթէ
թան վաւերական է:

Բացայայտ է, որ այդ յօդածաշարքին բովան-
գակ նպատակն է գրգռութիւն ու նախադրում: Որով-
հետեւ մենք ոչ ուղղութիւն, ոչ գաղափարաբանութիւն,
ոչ ալ տրամաբանութիւն գտանք այդ անկողնի պատ-
մութիւններուն մէջ: Ձեռք զըջանք վերաբանի լրջօրէն
այդ խնդրութեամբ առասպելներուն դէմ: Բայց ապա-
ցուցանելու համար, թէ գրգռութիւն ուրիշ ոչ մի նը-
պատակ կրնայ ունենալ այդ գործիք յօդածաշարքը,
մէկ երկու կէտեր պիտի պարզենք պատմութեան լոյ-
սին տակ:

Այսպէս, անկողնի է հասկնալ, թէ լինել ըսել
կողմէ այդ անբաժանելի նախկին գնահատարէ: Ո՞ր
հայապատկեր կը մտադրէ, ո՞ր հայաստանը կը պաշա-
պառէ, անգրկովկասեան Սէյմի՝ հայաստանը, Բաշնակ-
ցական կուսակցութեան հայ հանրապետութիւնը, թէ
Սորէնցային հայաստանը հանրապետութիւնը: Գը թէ
պաշտպանել Սէյմը, բայց կը մոռնայ թէ Բաշնակցու-
թիւնը կը արքեր հայաստանի մէջ՝ յայտնական շրջանի
և թէ նոյն շրջանին էր, որ Անգրկովկասի ժողովուրդը
գրեթէ կուսակցութեան հակառակիւն մէջ կրնայ, երբ յի-
շուփութեան հայ զօրքերուն հետ կը շփուէ Բաշնակ-
ցական կուսակցութեան մարդկեր: Անգրկովկասի մաս-
նայ թէ այդ շրջանին Սէյմը ոչնչացած, անգրկով-
կասեան համապաշտպանութիւնը քննարկ, ընկերվարա-
կան յեղափոխութիւնը անգրկովկասի թափանցած և նոյն
իսկ անգրկովկասի սոր շարժումին յարած էր:

Նոյն ոգիով հակասութիւնը կը նպատակն, երբ
կը շանայ պնդել, թէ յեղափոխութեան հայ ապագի-
ւորը Բաշնակցական կուսակցութեան տրամաբան կը գո-
տորէր թիւրքերը: Երբ կը ասկընք, թէ հայ լեզու-
գիրքեան յեղափոխութեանը Բաշնակցական կուսակ-
ցութեան հրահանգն ստացելու շարժելու եւ թիւրքերը:

Հայ թիւրք, ռուս, վրաց, բոլոր յեղափոխա-
կանները մենք մտքի տակ էք այդ շրջանի հով-
գանք մէջ՝ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ և հաւատարմու-
թիւն և սղարայութիւն հաստատելու համար: Ան հաս-
տատեցին, և մէկ մարդ գրեթէ այդ իրականութիւնը: Ան-
ծառն Նախաքարէին խնդրութիւնները կը մատ-
նելին իր այս անհարկ առասպելներով, որոնց մէջ
կը շանայ նոյնացնել բոլոր հայերը և թիւրքերը,
թէ գաշնակ, հաշակ, համայնակար կամ անկուսակցա-
կան բոլոր հայերը անվատանելի և թշնամի են թիւրք
կամ փոխառ տորքերու համար: Որքան պիտի խնդային
Հայաստանի, Գովկասի թիւրքերը, եթէ կարգային թա-
վրանի ներսին ցափառանքները:

Քանի որ որոշած էր մահաւոր անցնալը, ներքին
կըլտր պատմել զայն լոկ գիտակիտ պատմագրութեան
կանաններով, այսինքն՝ անկողնակալութեամբ և ճշմար-
տասիրութեամբ: Բայց Վերջին թերթը նպատակը տարբեր
է: Ինչպէս միշտ, անկողնակալ, գրգռել, կատարել լեզու
մը կը գործածէ: Այս յօդածաշարքին ևս միակ նպա-
տակը կրնայ ըլլալ հրահանգ տանլութիւնները, բանալ
հին հայերը և թշնամական տրամադրութիւնները: Ըս-
տեղեւ հայոց հանդէպ:

Մենք ալ մեր խօսքը ըսենք:
Եթէ պիտի ըսենք հին հայերը, մենք ալ
կրնանք ըսնալ: Եթէ պիտի ըսենք համբոյ անցնալի իւրա-

քան լիւր դիւան, մենք ալ կրնանք համբոյ, որովհետեւ
այնքանի բոլոր ժողովուրդներուն պէս, ու թիւ մըն ալ
տակը, համբոյ կը գրգռենք ունինք: Ան հաւատարմար
նազ բանք շնորհաւոր ըսելիք Վերջին թերթի և թա-
վրաններուն, որոնց նմաններս են պատմագրական
այս միլիոնաւոր դիւաններուն, որոնք կը նախնի ասպի-
նդին:

Վերջին անգամ ըլլալով կը մտախնդրեմ, որ վերջ
գտնեն այս անհարկ նպատակաւոր գրգռութիւնները: Ո-
րովհետեւ մեր համբոյնութիւնը հասած է ալ: Այլևս կա-
րող չենք հանդուրժելու այնքան նախադրում՝ անար-
ժան տարածներու կողմէ: Ինչպէս ամէն ժողովուրդ,
մենք ալ գրեթէ մեր պատմութիւն պարել և իրաւունք
ունենք ապրելու: Ամէն ինչ չափ մը սենք: Քսան ա-
րիւնքերու ընթացքին այս շափը ոտնակոխակցաւ նոյն
յոսի մտայնութեան ծառայող հրահանգներուն կողմէ:

Բայց այսօր, երբ անխոր բոլոր լրագրողները
առնկալաբանաւ ու մարդկայնակաւ գաղափարներու
տրոյսաններ կարած են յանկարծ՝ այսօր գտնէ ամօթ-
խածութիւնն ունենային յարգելու մեր անհամար առ-
նապանքները և մեր զոյութիւնը, որպէս փառաւոր անց
հալի: Երբ ժողովուրդը: Այսօր գտնէ ճանշնային ու ճան-
շըցնէին, սիրէին ու սիրեցնէին մեզ ու մեր պատմա-
կան անցնալը: Ուրիշներին յայտնէին: Ինչպէս կրնեն
այնքանի բոլոր ժողովուրդներուն—թէ բարեկամ
հայ ժողովուրդը իր անփափան հայրենիքն: Դննի այսօր
ու լաւագոյն հեռանկարները ու յոյսեր՝ ծառայելու հա-
մար մարդկութեան մեծ գաղտնի: Պիտի կիրենց մեծու-

թիւն պիտի ըլլաւ: Այն տանն մենք շնորհակալ
պիտի յայտնէինք մեր պաշտօնակիցներուն ու
տի տածէինք իրենց հանդէպ:

Ձերին, չուզեցին ըսել: Ձգտի լանք, որ
Բայց կը կրկնենք, գտնէ ապագայի սեմին վրայ
պահ մը հանգիստ թողուն մեզ, որպէսզի կա-
րենք ամփոփել ու պատրաստել մեր վաղաւ
տանքին՝ բովանգակ մարդկութեան առնթր:

Հակառակ պարագային, մենք ալ կրնանք
այլևս ու սկսիլ անխնայ հորածելու այն գրգռ-
որոնք կը հորածեն մեզ, եւ պատմագրական
մերը պիտի ըլլայ, եթէ ստիպեն մեզ փոխադար